

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου
Πανεπιστημίου Θράκης**

σε συνεργασία με το

**ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική
Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

ΠΡΩΙΜΗ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗ ΨΥΧΟΚΙΝΗΤΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ

ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

EARLY DETECTION OF PSYCHOMOTOR DIFFICULTIES OF PRESCHOOLERS

της Μούτσου Βασιλικής

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται Στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του
Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. – Δ.Π.Θ.

σε συνεργασία με το

Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών Με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και
Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή:

1ος Επιβλέπων: Χριστίνα Συριοπούλου – Δελλή, Επίκουρη Καθηγήτρια Π.Α.ΜΑΚ

2ος Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Πετρογιάννης, Καθηγητής Ε.Α.Π

3ος Επιβλέπων: Δρ. Ιφιγένεια Δόση, Διδάσκουσα βάσει του ΠΔ 407/80, Τ.Ε.Φ - ΔΠΘ

Αθήνα 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ψυχοκινητική εξέλιξη ή ανάπτυξη, είναι η λειτουργική διαφοροποίηση του οργανισμού, κατά την διάρκεια της οποίας αποκτώνται συνεχώς νέες ικανότητες, που διαμορφώνονται από την αλληλεπίδραση του γενικού υλικού με τους εξωτερικούς παράγοντες (διατροφή, νοσήματα, οικογενειακό- οικονομικό- κοινωνικό- περιβάλλον)

Η ανάπτυξη ενός παιδιού δεν είναι εξελικτική διαδικασία μιας μόνο λειτουργίας, αλλά το τελικό αποτέλεσμα πολλών επιμέρους λειτουργιών, που βρίσκονται σε άμεση αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση και επομένως ο έλεγχος της προϋποθέτει, έλεγχο των επιμέρους τομέων της, δηλαδή τη αδρή – λεπτή κινητικότητα, της ακοής, της όρασης και της κοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, η ανάπτυξη του παιδιού αποτελεί μια δυναμική λειτουργία που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση συγκεκριμένων δεξιοτήτων στις διάφορες ηλικίες, γι' αυτό ο έλεγχος της ανάπτυξης θα πρέπει να γίνεται όχι μόνο τμηματικά (τομείς) αλλά και περιοδικά (κατά τις ηλικίες).

Στην παρούσα εργασία δίνεται η δυνατότητα να εξεταστεί η ψυχοκινητική ανάπτυξη 128 παιδιών προσχολικής ηλικίας, που φοιτούν σε κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα ειδικής ή τυπικής αγωγής και παρατηρούνται σε αρκετούς τομείς της ανάπτυξης τους. Η διαδικασία αυτή πραγματοποιήθηκε μέσω θεματικών ερωτηματολογίων, που κλήθηκαν να απαντήσουν αντίστοιχα για το κάθε παιδί 128 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο ερευνητικός σκοπός μας είναι να εξετάσουμε ποια είναι η ψυχοκινητική ανάπτυξη των συγκεκριμένων νηπίων, αν και κατά πόσο αυτή επηρεάζεται από το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο του οικογενειακού περιβάλλοντος ή εάν αποκλίνει η ανάπτυξη των παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες από την αντίστοιχη ανάπτυξη των συνομηλίκων τους.

Στο θεωρητικό μέρος της εργασίας γίνεται μια προσπάθεια να δούμε την ψυχοκινητική ανάπτυξη σφαιρικά. Στο πρώτο κεφάλαιο, αρχικώς παρουσιάζονται οι στόχοι και οι τομείς της ψυχοκινητικής. Στην συνέχεια διακρίνεται ο ρόλος της ψυχοκινητικής αγωγής στην ανάπτυξη των νηπίων, καθώς και τα ψυχοκινητικά χαρακτηριστικά. Σε επόμενο υποκεφάλαιο αναλύονται οι διαφορές διαταραχές ψυχοκινητικής ανάπτυξης και οι αντίστοιχες παρεμβάσεις αυτών. Στην συνέχεια, βλέπουμε ποια είναι η γνωστική και κινητική ανάπτυξη του παιδιού, όπως και ποια είναι

το περιεχόμενο της κινησιολογίας τους. Το κεφάλαιο κλείνει με την γνώση των παιδιών για τον περιβάλλοντα κόσμο τους μέσω την αισθήσεων τους.

Στον δεύτερο κεφάλαιο αναδύονται το περιεχόμενο και οι στόχοι της ψυχοκινητικής στην πρώιμη παρέμβαση καθώς και το πώς λειτουργεί γενικότερα ως μέθοδος αγωγής στο νηπιαγωγείο. Έπειτα περιγράφεται πως η ψυχοκινητική λειτουργεί επίσης και ως παρέμβαση-γενική κινητική-εξειδικευμένη αγωγή , σε παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Τέλος, διαπιστώνεται στο τελευταίο υποκεφάλαιο πως η ψυχοκινητική αγωγή επιδρά στην ενίσχυση παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του θεωρητικού μέρους της εργασίας παρουσιάζονται οι έρευνες και τα αποτελέσματα κάποιων κινητικών-ψυχοκινητικών προγραμμάτων και οι επιδράσεις τους στην κινητική, ψυχοκοινωνική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών αντίστοιχα. Στο ερευνητικό μέρος της εργασίας περιγράφεται η μεθοδολογία, οι σκοποί και τα αποτελέσματα της έρευνας , που πραγματοποιήθηκε ώστε να διαπιστωθεί και να αναλυθεί η ψυχοκινητική ανάπτυξη των νηπίων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ:

Ψυχοκινητική ανάπτυξη, κινητική ανάπτυξη, ψυχοκινητική αγωγή, προσχολική ηλικία, ψυχοκινητικές δυσκολίες, πρώιμη αντίχνευση

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Αναγνωστοπούλου, Ε. (2004). *Γνωστικές και γλωσσικές ιδιαιτερότητες παιδιών πρώτες παιδική ηλικίας που βρίσκονται σε επικινδυνότητα να αναπτύξουν σχολικές δυσκολίες*. Θεσσαλονίκη: Διδακτορική Διατριβή.
- Ασωνίτου, Κ. (2007). *Η αξιολόγηση των γνωστικό-κινητικών ικανοτήτων ως μέσο ταξινόμησης των μαθητών με και χωρίς αναπτυξιακή διαταραχή κινητικού συντονισμού: πρόωμη ανίχνευση μαθησιακών δυσκολιών στην προσχολική ηλικία*. Διδακτορική διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Γκουτζιαμάνη – Σωτηριάδη, Κ. (1993). *Παιδιά με «Ειδικές» Εκπαιδευτικές Ανάγκες Εισαγωγή σε Θέματα Ειδικής Αγωγής και Ειδικής Φυσικής Αγωγής*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Δημητρίου – Χατζηνεοφύτου, Λ. (2001). *Τα 6 πρώτα χρόνια της ζωής*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. Προσχολική ηλικία. (Τόμος 2). Αθήνα.
- Δράκος, Γ., Μπίνας, Ν. (2004). *Ψυχοκινητική Αγωγή*. Αθήνα: ΠΑΤΑΚΗ.
- Ζάραγκας, Χ. (2006). *Ψυχοκινητική αγωγή: Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση σε παιδιά προσχολικής ηλικίας*. Αθήνα: Άτροπος.
- Ζαφειρόπουλος Κ. (2015), *Πώς γίνεται μια επιστημονική εργασία;*, Κριτική, Αθήνα.
- Ζέρβας, Ι. Ε. (2006). *Εισαγωγή στην Κινητική Συμπεριφορά. Ψυχολογική Προσέγγιση*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Καμπάς, Α. (1998). *Η σημασία του παιχνιδιού στην εκμάθηση γραφοκινητικών δεξιοτήτων στην προσχολική ηλικία*. Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Κομοτηνή, Ελλάδα.
- Καμπάς, Α., Αγγελούσης, Ν., Προβιαδάκη, Ε., Μαυρομάτης, Γ., & Ταξιλδάρης, Κ. (2004). *Έλεγχος της εσωτερικής δομής και συνοχής της δέσμης (ολοκληρωμένη μορφή) σε παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας στην Ελλάδα. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό*, 2(2), 163-172.

- Κούγιαλη, Γ. (1999). *Ψυχοκινητικές δραστηριότητες για νήπια και προνήπια*. Αθήνα: Καστανιώτη.
- Κουρετζής, Λ. (1989). *Το θεατρικό παιχνίδι. Κάποιες παιδαγωγικές και θεατρολογικές προσεγγίσεις*. Διαβάζω, 214.
- Κοκκινάκη Φ. (2005), *Κοινωνική Ψυχολογία: Εισαγωγή στη μελέτη της κοινωνικής συμπεριφοράς*, εκδόσεις Τυπωθητώ, Αθήνα.
- Κυριαζόπουλος, Π. & Σαμαντά, Ε. (2011), *Μεθοδολογία Εκπόνησης Διπλωματικών Εργασιών*, Σύγχρονη Εκδοτική, Αθήνα.
- Κουρετζής, Λ. (2008). *Το Θεατρικό Παιχνίδι και οι Διαστάσεις του. Το Θεατρικό Παιχνίδι στο Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ. Σχέδια Δράσης (project)*. Αθήνα: Εκδ. Ταξιδευτής.
- Κουρκούτας, Η. (2007). *Προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά. Παρεμβάσεις στο πλαίσιο της οικογένειας και του σχολείου*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κουρκούτας, Η. (2007). *Ψυχικές δυσκολίες και ψυχικές διαταραχές σε παιδιά με ιδιαίτερες ανάγκες: μορφές, χαρακτηριστικά και μοντέλα παρέμβασης*. Ανακτήθηκε στις 20 Δεκέμβρη, 2013 από http://epapanis.blogspot.gr/2007/12/blog-post_30.html .
- Λενακάκης, Α. (2004). *Θεατροπαιδαγωγική επιμόρφωση και μεταμόρφωση του εκπαιδευτικού. Μια πρόκληση δημιουργικότητας στην εκπαίδευση*. Στο Γκοτοβός Ν. (επιμ.) *Δημιουργικότητα και μεταμορφώσεις*. Πρακτικά της 4^{ης} Διεθνούς Συνδιάσκεψης για το Θέατρο και τις Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση.
- Μάγγου, Χ. Ε. (2008). *Η Επίδραση ενός παρεμβατικού προγράμματος μουσικοκινητικής στην κινητική ανάπτυξη παιδιών προσχολικής ηλικίας*. Μεταπτυχιακή διατριβή. ΤΕΦΦΑ, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη.
- Μαγκώτσιου, Ε., & Γούδας, Μ. (2007). *Η συνεργατική μάθηση ως μέσο ανάπτυξης των κοινωνικών δεξιοτήτων στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής*. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό, 5(1), 82- 94.
- Νικολάου – Κουρκάκη, Ελ. (1997). *Ημερήσιες προγραμματισμένες δραστηριότητες για το νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία: Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση. Προγεννητική περίοδος-βρεφική ηλικία. (Τόμος 1)*. Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία: Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενήλικη*.

- Παυλίδου, Ε. (2001). *Η Ρυθμική ως Μέσο Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία: Ένα Συνδυαστικό Πρόγραμμα Ρυθμικής και Κινητικής Αγωγής*. Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου ΟΜΕΡ. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Πολλάτου, Ε. (2003). *Βασικά στοιχεία προγραμμάτων Γενικής Γυμναστικής με στόχο την πολύπλευρη ανάπτυξη κινητικών και κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά ηλικίας 4- 8 ετών*. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή & τον Αθλητισμό, 1(3), 238- 243.
- Ράπτη.Α. (2002). *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφόρησης*. Αθήνα.
- Σπανάκη Ε., Σκορδίλης Ε., & Βενετσάνου Φ. (2010). *Η επίδραση ενός προγράμματος ψυχοκινητικής αγωγής στην κινητική απόδοση παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας*. Αναζητήσεις στη Φυσική Αγωγή και τον Αθλητισμό, 8(2),132- 141.
- Σπανάκη, Ε. (2008). *Επίδραση παρεμβατικού προγράμματος ψυχοκινητικής αγωγής στην κινητική απόδοση παιδιών πρώτης σχολικής ηλικίας*. Δημοσίευτη μεταπτυχιακή διατριβή. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Σταύρου, Λ. (1985). *Ψυχοπαιδαγωγική Αποκλινόντων νηπίων, παιδιών, εφήβων*. Αθήνα: Άνθρωπος
- Τάφα, Ε. (1995). *Τεστ Ανίχνευσης της Αναγνωστικής Ικανότητας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Τρούλη, Κ. (2008). *Η ψυχοκινητική αγωγή στην προσχολική ηλικία: μια πειραματική έρευνα*. 1^ο Συμπόσιο Ελληνικής Επιστημονικής Εταιρείας Ψυχοκινητικής. www.phyed.duth.gr/files/congress/2008/Spa_abstracts.pdf
- Τσιάρας, Α. (2006). *Η επίδραση του θεατρικού παιχνιδιού στις διαπροσωπικές σχέσεις των μαθητών του Δημοτικού Σχολείου*. Επιστημονικό Βήμα, 5, 102- 116.
- Τσελές, Σ. (2006), *Σημειώσεις Μεθοδολογίας Επιστημονικής Έρευνας*, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Φράγκος, Χ.Κ. (2004), *Μεθοδολογία Έρευνας Αγοράς και Ανάλυση Δεδομένων με Χρήση του Στατιστικού Πακέτου SPSS for Windows*, Εκδόσεις Σταμούλης, Αθήνα.
- Χαλικιάς, Μ.Σ. (2012), *Επαγωγική Στατιστική, Σύγχρονη Εκδοτική*, Αθήνα.

ΕΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Anderson, E., & Emmons, P. (1996). Unlocking the mysteries of Sensory Dysfunction. Future Horizons.
- Ayres, J.A. (1979). Sensory Integration and the Child: Understanding Hidden Sensory Challenges. Los Angeles: CA, Western Psychological Services.
- Adams, M. J., Treiman, R., & Pressley, M. (1998). *Reading, writing and literacy*. In W. Dagon (Editor-in-Chief) & I. E. Sigel & K. A. Renninger (Vol. Eds.). *Handbook of child psychology: Vol. 4. Child Psychology in Practice* (5th ed. Pp. 273- 355). New York: Wiley.
- Band, G. P. H., & Van der Molen, M. W. (2000). *The ability to activate and inhibit speeded response: separate development trends*. Journal of Experimental Child Psychology, 75, 263- 290.
- Bart, O., Hajami, D., & Bar- Haim, Y. (2007). *Predicting school adjustment from motor abilities in kindergarten*. Infant and Child Development, 16, 597- 615.
- Blanche E.I., Botticelli T.M., Hallway M.K. (1995). Neuro-Developmental Treatment and Sensory Integration principles. Therapy Skill Builders.
- Beail, N. (2000). *An evaluation of outpatient psychodynamic psychotherapy for adults with intellectual disabilities*. Journal of Intellectual Disability Research, 44, 204-210.
- Beins, H. J./Cox, S.: Die spielen ja nur. *Psychomotorik in der Kindergartenpraxis*. Dortmund: Borgmann 2001
- Breslin, G., Murphy, M., McKee, D., Delaney, B., & Dempster, M. (2012). The effect of teachers trained in a fundamental movement skills programme on children's self-perceptions and motor competence. *European Physical Education Review*, 18(1), 114–126.
- Bull, R., Johnson, R. & Roy, J. (1999). Exploring the visual – spatial sketch pad and central executive in children's arithmetic skills: Views from cognition and developmental psychology. *Developmental Psychology*, 15, 421-442.

- Brown, T., Daly, B. P., & Rickel, A. U. (2007). *Chronic Illness in Children and Adolescents. Advances in Psychotherapy: Evidence Based Practice*. Cambridge, MA:Hogrefe.
- Cole, M., & Cole, S. (2001). *Η ανάπτυξη των παιδιών. Γνωστική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*. Β' τόμος. Μεταφρ. Σόλμαν Μ. Αθήνα: Τυποθήτω.
- Derri, V., Tsapakidou, A., Zachopoulou, E., & Kioumourtzoglou, E. (2001). *Effect of a music and movement programme on development of locomotor skills by children 4 to 6 years of age*. European Journal of Physical Education, 6, 16- 25.
- De Meur, A. & Staes, L. (1990). (Μτφ. Γ. Βασδέκη). Ψυχοκινητική αγωγή και Επανεκπαίδευση. Αθήνα: Δίπτυχο
- Dyson, B., & Strachan, K. (2000). *Cooperative learning in a high school physical education program*. Waikato Journal of Education, 6, 19- 37.
- Erim, G., & Caferoğlu. M. (2017). Determining the Motor Skills Development of Mentally Retarded Children Through the Contribution of Visual Arts. Universal Journal of Educational Research, 5(8), 1300-1307.
- Eggert, D.: *Theorie und Praxis der psychomotorischen Forderung*. Dortmund 2005
- Gallahue, D. L., & Ozmun, J. C. (1998). *Fundamental movement abilities*. Understanding Motor Development. Infants, Children, Adolescents, Adults (4th ed.), 11, 208-221. Boston: WCB/McGraw-Hill.
- Goodway, J. D., Crowe, H., & Ward, P. (2003). *Effects of motor skill instruction on fundamental motor skill development*. Adapted Physical Activity Quarterly, 20, 298-314.
- Giagazoglou, P. (2013). The Interaction Effect of Gender and Socioeconomic Status on Development of Preschool-Aged Children in Greece. Infants & Young Children, 26(2), 177–186.
- Giagazoglou, P., Kabitsis, N., Kokaridas, D., Zaragas, C., Katartzi, E., & Kabitsis, C. (2011). The movement assessment battery in Greek preschoolers: The impact of age, gender, birth order, and physical activity on motor outcome. Research in Developmental Disabilities, 32(6), 2577–2582.

- Gruhn, W., Galley, N., Kluth, C. (2003). *Do Mental Speed and Musical Abilities Interact?* N.Y. Academy Music Education Department & University of Music: Freiburg.
- Haines, C. (2003). *Sequencing, co-ordination and rhythm ability in young children*. Child: Care, Health and Development, 29 (5), 395- 409.
- Hamburg, J., & Clair, A. A. (2003). *The effects of a laban- based movement program with music on measures of balance and gait in oldel adults*. Activity Adaption Aging, 28, 17-33.
- Hass ,R.: *Entwicklung und Bewegung. Schorndorf : Hofmann 1999*
- Hohne, M.: *Psychomotorik in der Schule oder Unterricht, inclusive Bewegung''?* In: Kockenberger/Hammer a.a.O.s. 331-339
- Ishikawa, I., Iimura, A., & Kobayashi, Y. (2007). *Psychomotor education for children with Down Syndrome through Movement Education: Effects of the programmed group activities [in Japanese]*. The Education Sciences; Journal of the Yokohama National University, 32, 241- 261.
- Jenkinson, J, Hyde, T, & Ahmad, S. (2008). *Building Blocks for Learning: Occupational Therapy Approaches*. United Kingdom: Wiley-Blackwell
- Jones, P. (2000). *Drama as Therapy: Theatre as Living*. London: Brunner-Routledge.
- Kalverboer, A. F., de Vries H. J., & van Dellen T., (1990). *Social 75ehavior in clumsy children as rated by parents and teachers*. In Kalverboer A. F. (Ed.):*Developmental Biopsychology. Experimental and Observational Studies in Children at Risk* (pp. 257-269). Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press.
- Kambas, A., Aggeloussis, N., & Gavriilidou, Z. (2003). *Democritos –Psychomotor Assessment Tool for Preschool Children*. Unpublished manual.134
- Kockenberger,H.: *Bewegtes Lernen*. Dortmund 2002
- MAGS (Ministerium fur Arbeit, Gesundheit und Soziales NRW): *Bewegungserziehung im Kindergarten. Rahmenkonzeption zur Integration von Spiel und Bewegung im Kindergartenalltag*. Dusseldorf 2001
- Melhuish, E.C. & Πετρογιάννης, Κ. (2007). Η σημασία της ποιότητας στα προσχολικά πλαίσια φροντίδας και εκπαίδευσης. *Λόγια παιδαγωγών*, 7(Ιαν.- Μαρ.), 6-18.

- Molenaar – Klumpe, M. (2002). *Non- verbal learning disabilities: Characteristics, diagnosis and treatment within an educational setting*. Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Niklasson, M., Norlander, T., Niklasson, I., & Rasmussen, P. (2017). Catching-up: Children with developmental coordination disorder compared to healthy children before and after sensorimotor therapy. *PLoS ONE* 12(10).
- Nonis, K., & Jernice, T. (2014). The Gross Motor Skills of Children with Mild Learning Disabilities. *International Journal of Special Education*, 29(2), 92–97.
- Olbrich, I.: *Auditive Wahrnehmung und Sprache*. Dortmund 2002
- Pascual- Leone, J. & Irwin, R. (1994). *Noncognitive factors in high- road/ Lowroad learning: I. Models of abstraction in adulthood*. *Journal of Adult Development*, 1,73- 89.
- Philippi- eisenburger, M.: *Bewegungsarsarbeit mit alteren und alten Menschen*. Schorndorf 1990
- Piek , J. P. (2000). *Motor Behavior And Human Skill. A Multidisciplinary Approach*. United States of America: Human Kinetics.
- Petrogiannis, K. (1995). Psychological development at 18 months of age as a function of child care experience in Greece. Unpublished doctoral dissertation. Cardiff: University of Wales
- Pless, M., & Carlsson, M. (2000). *Effects of motor skill intervention on developmental coordination disorder: A meta-analysis*. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 17, 381-401.
- Regel, G./Wieland.\, A.J(Hrsg.): *Psychomotorik im Kindergarten*. Rissen 1984 (Band 1), 1998 (Band2)
- Sattler, J. (2002). *Foundations of Behavioral, Social, and Clinical Assessment of Children*, 6th Ed.USA.
- Shafir, T., Barroso, A., Calatroni, A., Jimenez, E., & Lozoff, B. (2006). *Effects of iron deficiency in infancy on patterns of motor development over time*. *Human Movement Science*, 25 (6), 821- 838.
- Sibley, B. A., & Etnier, J. L. (2003). *The relationship between physical activity and cognition in children: A meta- analysis*. *Pediatric Exercise Science*, 15, 243- 256.
- Siegel, L.S., & Linder, B.A. (1984). STM processes in children with reading and arithmetic learning disabilities. *Developmental Psychology*, 20, 200-207.

- Torgerson, P. T. (2001). *Influencing children's gendered play preferences through play interventions, Thesis, (Ed. D.)*. University of Washington.
- Tsapakidou, A, Zachopoulou, E., & Zografou, M. (2001). *Early young children's behavior during music and movement program*. Journal of Human Movement Studies, 41, 333- 345.
- Ulrich, D. A. (1985). *Test of Gross Motor Development*. Austin, TX: PRO-ED.
- Yack, E, Aquilla, P & Sutton, S. (2002). *Bridges Through Sensory Integration. Therapy for Children with Autism and Other Pervasive Developmental Disorders*. USA: Future Horizons
- Valentini, N. C., & Rudisill, M. E. (2004). *An inclusive climate intervention and the motor skill development of children with and without disabilities*. Adapted Physical Activity Quarterly, 21, 330 -347.
- Venetsanou, F., & Kambas, A. (2016). Motor proficiency in young children: a closer look at potential gender differences. Sage Open January-March 2016: 1-10, DOI: 10.1177/2158244015626226.
- Visser, L., Ruiters, S., Meulen, B., Ruijsenaars, W., & Timmerman, M. (2012). A Review of Standardized Developmental Assessment Instruments for Young Children and Their Applicability for Children With Special Needs. Journal of Cognitive Education and Psychology, 11(2), 102–127
- Venetsanou, F., Kambas, A., Sagioti, E., & Giannakidou, D. (2009). *Effect of an exercise program focusing coordination on preschooler's motor proficiency*. European Journal of Psychomotricity, 2(1), 46 -55.
- Wall, A., Reid, G., & Paton, J. (1990). *The syndrome of physical awkwardness*. In G. Reid (Ed.). *Problems in movement control* (pp.283 – 316). Amsterdam: Elsevier Science Publishers.
- Zimmer, R. (2007). *Εγχειρίδιο κινητικής αγωγής. Από την θεωρία στην πράξη*. Αθήνα: Αθλότυπο.
- Zimmer, R. (2007). *Εγχειρίδιο Ψυχοκινητικής. Θεωρία και Πράξη της Ψυχοκινητικής Παρέμβασης*. (Επιστημονική επιμέλεια: Καμπάς Α.). Αθήνα: Εκδόσεις Αθλότυπο.
- Zimmer, R., & Cicurs, H. (1999). *Psychomotorik – Neue Ansätze im Sportförderunterricht und Schulsonderturnen*. Hofmann: Auflage

- Zimmer, R., Christoforidis, C., Xanthi, P., Aggeloussis, N., & Kambas, A.(2008). *The effects of a psychomotor training program on motor proficiency of Greek preschoolers.* European Psychomotricity Journal, 1(2), 3-9.
- Zimmer,R. / Cicurs, H.: *Psychomotorik.* Schorndorf 1997
- Zimmer,R./ Cicurs, H(Red): *Kinder brauchen Bewegung. Brauchen Kinder Sport?* Aachen 1997
- Zimmer,R.: *Handbuch der Bewegungserziehung.* Freiburg: Herder 2005a
- Zimmer,R.: *Handbuch der Sinneswahrnehmung.* Freiburg: Herder 2005b
- Zimmer,R.: *Kreative Bewegungsaapieler. Psychomotorische Forderung im Kindergarten.* Freiburg: Herder 2004a
- Zimmer,R.: *Kursbuch Bewegungsforderung.* Munchen: Don Bosco 2004b
- Zimmer,R.: *Sinneswerkstatt. Projekte zum ganzheitlichen Leben und Lerner.* Freiburg 2004d